

Elżbieta Mirecka

Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu

ZASADY FUNKCJONOWANIA ISLAMSKIEGO SYSTEMU FINANSOWEGO

1. Wstęp

Odmienność banków arabskich względem współczesnych banków świata zachodniego ma swoje bardzo długie tradycje i jest związana z islamem. Muzułmanom, zgodnie z zasadami islamu, nie wolno stosować lichwy w biznesie, czyli pożyczać pieniędzy na procent (tabu). Jednak już w okresie wczesnego islamu istnieli bankierzy, którzy utworzyli własny rynek finansowy i świadczyli określone usługi finansowe. Współczesne banki muzułmańskie nie pożyczają pieniędzy na procent, są natomiast współnikami przedsięwzięć, ponosząc ryzyko i dzieląc się z klientami zyskiem. *Hawala*, jako alternatywny w stosunku do nieislamskich metod bankowych sposób przekazywania pieniędzy, jest nieodzownym elementem finansów islamskich. Ta ponadtysiącletnia metoda przekazywania pieniędzy jest powszechnie wykorzystywana przez muzułmanów, szczególnie tych mieszkających za granicą. *Hawale* wykorzystują także przestępcy i coraz częściej terroryści, bowiem umożliwia ona szybkie przesyłanie pieniędzy i nie pozostawia śladów. Państwa arabskie podejmują działania na rzecz uregulowania *hawali*. Zmiany w islamskim świecie finansowym są bardzo powolne i zmierzają do jeszcze szerszego stosowania metod mających swoje źródło w założeniach Koranu.

2. Zasady islamu a bankowość

Zakaz islamu pobierania odsetek od kapitału (arab. *riba*) stał się źródłem powstania nowych specyficznych usług bankowych oferowanych klientom muzułmańskim. Istota tych usług nie jest sprzeczna z szariatem, a więc prawem islamu opartym na Koranie i Sunnie. Szariat spełnia funkcje podobne do *common law*. Pożyczanie pieniędzy na procent to źródło wielu negatywnych zjawisk, do

których należy pogłębianie się dysproporcji między bogatymi i biednymi oraz zgromadzenie kapitałów w rękach jednostek. Następuje zachwianie, a nawet chaos na rynku finansowym, co może doprowadzić do nierównomiernego wzrostu dochodów ludności, a czasem wręcz przejęcia władzy przez zamożnych. Banki muzułmańskie świadczą usługi finansowe zgodnie z zasadami islamu. Zakaz pobierania odsetek od kapitałów oznacza niemożliwość udzielania tradycyjnych kredytów. Środki na inwestycje udzielane są drogą specyficznych usług polegających na podziale ryzyka inwestycyjnego, czyli banki stają się współnikami w inwestycjach swoich klientów. Oprócz ponoszonego ryzyka strat, także odpowiednio do zaangażowanego kapitału dzielą się zyskiem ze swoim klientem. Banki muzułmańskie nie oferują swoim klientom kart kredytowych, mogą oni jednak korzystać z nich w bankach zachodnich. Banki działają na zasadach ideologicznych zgodnych z interesem społeczeństwa i religii, dlatego nie mogą finansować tych przedsięwzięć swoich klientów, które są związane z pornografią, budową kasyn, przemysłem alkoholowym i tytoniowym; dotyczy to także gier losowych i produkcji określonych rodzajów żywności [Włodarczyk 2003].

3. Bank islamski

Bank islamski, potocznie postrzegany jako bank bez odsetek, to także bank dążący do wyeliminowania wszelkich nadużyć i działający na rzecz stworzenia sprawiedliwego społeczeństwa poprzez stosowanie zasad szariat, to bank odmawiający finansowania przedsięwzięć nieetycznych i niezgodnych z zasadami islamu. Banki są zobligowane do utworzenia rady religijnej kontrolującej zasadność funkcjonowania i zgodność działania z prawem islamskim. Wzbudza to wiele wątpliwości, gdyż także dla części muzułmanów pożyczki bezprocentowe, jednak za udział w zyskach i stratach, są zbliżone do tradycyjnego kredytu. Zakaz stosowania odsetek wyzwała powszechne wykorzystywanie pieniądza gotówkowego, następuje więc przyzwolenie islamu na jego stosowanie i przyzwolenie na udzielanie kredytu na dobra rzeczowe i usługi z zakazem wykorzystania gotówki na działalność spekulacyjną. Pośrednictwo finansowe wykorzystujące założenia modelu udziałowca poprzez udział w zyskach i stratach ma tendencję wzrostową, należy więc sądzić, że także znaczenie kredytu będzie rosło [Chapra 2001, s. 4]. Nie ma odmienności zdań między przedstawicielami bankowości zachodniej i islamskiej w odniesieniu do konieczności istnienia realnej ceny rynkowej będącej źródłem przepływu i alokacji oszczędności, natomiast kontrowersje wzbudza wybór tej ceny i brak akceptacji stopy procentowej przez banki islamskie.

4. Odnowa tradycyjnych form islamskiego finansowania

Powszechnie stosowaną formą finansowania jest forma udziałowa realizowana drogą udziału w zyskach i stratach. Forma ta, zwana PLS, występuje jako *mudara-*

ba i *muszaraka*, w których finansujący przedsięwzięcie zapewnia fundusze jako inwestor, a rzadziej jako pożyczający.

Mudaraba jest to spółka komandytowa zawierana przez dwie lub więcej osób. Oznacza to, że jedna lub więcej z tych osób zapewnia źródła finansowania, a pozostali prowadzą dane przedsięwzięcie. Spółka ta prowadzi działalność gospodarczą, osiągając określony zysk, który jest następnie dzielony w określonych proporcjach między finansującym a prowadzącymi spółkę. W razie straty finansowej jest ona pokrywana przez finansującego proporcjonalnie do jego udziału kapitałowego w spółce.

Muszaraka to spółka, w której skład wchodzi dwie lub więcej osób, gdzie wszyscy wspólnicy wnoszą do spółki środki finansowe. Są oni jednocześnie udziałowcami i sprawującymi zarząd. Udział w zyskach określany jest przez zawarte porozumienie, natomiast partycypacja w stratach jest proporcjonalna do ich udziału w kapitale spółki.

Forma finansowania na bazie udziałów PLS w wersji *mudaraba* i *muszaraka* była stosowana już we wczesnym okresie islamu. Bankierzy ówczesnego okresu, nazywani *sarrafs*, pełnili podstawowe funkcje banków, mieli własny rynek finansowy i świadczyli usługi bankowe dla współczesnego im handlu, rolnictwa i przemysłu. Ze względu na fakt, że ówczesnych instytucji nie można nazwać bankami według współczesnych kryteriów, bankierów tamtego okresu nazywa się „bankierami bez banków” [Udovitch 1981].

Metody te zapewniały bardzo szybki wzrost produkcji i obrotów handlowych ówczesnego bloku państw islamskich, których wpływy sięgały od Maroka aż po Chiny. Rozwój i dominacja państw islamskich sprawiły, że ich wpływy sięgały także Skandynawii. Po wielkim okresie wzrostu przypadającym na VII-XI w. obszar wpływów świata islamu się zmniejszył. Współcześnie słabsza gospodarcza ekspansja państw arabskich sprawiła, że islamska forma pośrednictwa finansowego ustąpiła miejsca podobnym instytucjom współczesnego świata zachodniego. Wzrost siły i niezależności państw arabskich jest podstawą odradzania się islamu i odbudowy islamskiego systemu finansowego. Finansowanie w formie *mudaraba* i *muszaraka* jest niewystarczające. Dopuszczalne są inne formy, które zapewniają dostęp do dóbr i usług bez stosowania odsetek. Należą do nich *idżara*, *murabaha*, *salam* i *istisna*.

Idżara bazuje na zasadach leasingu. W umowie handlowej *murabaha* sprzedający nabywa dobra poszukiwane przez kupującego, sprzedając je po uzgodnionej cenie rynkowej. Kupujący dokonuje płatności w określonym czasie, jednorazowo lub w ratach. Odpowiedzialność za towar ciąży na sprzedającym do momentu dostarczenia go do kupującego. *Salam* natomiast nakazuje dokonać pełnej przedpłaty w zamian za przyrzeczenie dostarczenia towaru w ustalonym terminie w przyszłości. *Istisna* jest to umowa handlowa, gdzie producent zgadza się wyprodukować i dostarczyć określone dobra w określonej cenie w przyszłości. Nie ma tu obowiązku przedpłaty.

Umowy handlowe *salam* i *istisna* dopuszczają więc sprzedaż towarów, których jeszcze nie ma i których sprzedawca nie jest właścicielem; stanowi to wyjątek w stosowanych ogólnych zasadach szariatu.

Wszystkie te techniki zapewniają zaspokojenie potrzeb finansowych zarówno sektora prywatnego, jak i publicznego. Zasady szariatu zostają uelastycznione na tyle, że dopuszczone są metody sprzedaży wykorzystujące kredyt udzielany na określony procent, ale pod pewnymi warunkami. Chodzi o to, aby finansujący ponosił pewne ryzyko, a interes pożyczkobiorcy był chroniony. Przestrzeganie tych warunków ma nie dopuścić do przekształcenia się tych form w takie, w których można obejść zakaz stosowania odsetek.

Odnowa tych metod finansowania budzi także wśród muzułmanów pewne wątpliwości. Wysuwany jest zarzut, że w czasach załamywania się wartości moralnych nie ma także gwarancji, że banki będą ujawniać rzeczywiste, a nie zaniżone wielkości zysku. Mechanizm rynkowy może doprowadzić do konfrontacji uczciwych i nieuczciwych inwestorów. Uzyskanie słabej oceny rynkowej w wyniku zaniżenia zysku może spowodować w przyszłości brak możliwości finansowania przedsięwzięć danego inwestora. Upublicznienie tych informacji może spowodować odsunięcie pewnej grupy inwestorów od źródeł finansowych. Sami zainteresowani wskazują na konieczność podjęcia działań na rzecz ochrony banków i zapewnienia im działań. Proponuje się utworzenie, przy udziale banku centralnego i banków komercyjnych w danym kraju, instytucji, które analizowałyby zdolność kredytową, oceniały projekty i zajmowały się audytem przedsięwzięć polecanych im przez banki. Zapobiegłoby to tworzeniu się zaniżonych ocen kredytowych, a więc zostałby stworzony realny rating firm [Umer 1985, s. 180].

Kolejny, drugi zarzut związany jest ze wzrostem liczby bankowych klientów o charakterze depozytariuszy, u których niechęć do ryzyka będzie rosła, w efekcie czego nastąpi ich rezygnacja z banków, w których posiadają depozyty narażone na straty. Depozyty są związane z udziałem banku w zyskach i stratach. Także w tym przypadku są czynione przez islamskie systemy bankowe pewne zabezpieczenia. Banki islamskie, podobnie jak inne współczesne banki, posiadają różnego typu depozyty. Przewiduje się wprowadzenie na szeroką skalę zabezpieczenia częściowego lub całkowitego poprzez obowiązkowy system ubezpieczeń depozytów na żądanie, aby nie były one obciążone ryzykiem i jednocześnie – by zapobiec ich migracji do innych instytucji finansowych.

Depozyty lokacyjne nadal partycypowałyby w zyskach i stratach banku, ale dywersyfikacja portfela aktywów banku byłaby źródłem ograniczania strat. Komercyjne banki islamskie muszą bardziej efektywnie zarządzać ryzykiem i konieczne jest utworzenie rezerwy bankowej na wypadek wystąpienia strat.

5. Atrakcyjność islamskich banków

Gwałtowny wzrost zainteresowania bankami islamskimi ma swoje źródła przede wszystkim w atrakcyjności funkcjonowania, szczególnie dla tych klientów,

k którzy chcą uniknąć odsetek. W raporcie przygotowanym dla Centrum Rozwoju OECD [Wohlers-Scharf 1983, s. 12] potwierdza się, że banki islamskie pozyskały nie tylko klientów islamskich, którzy z powodów religijnych nie byli ich klientami, ale także osiągnęły spore zyski także dla depozytariuszy inwestycyjnych. Mało realna idea banku wolnego od odsetek stała się faktem we współczesnym świecie.

Pierwszy bank islamski działający na zasadach udziału w zyskach i stratach powstał w 1975 r. w Dubaju (Zjednoczone Emiraty Arabskie). Zapoczątkował on wręcz gwałtowny wzrost liczby tworzonych nowych banków, których obecnie jest ponad 200.

W opublikowanym zestawieniu [100 największych... 2005, s. 98] 100 największych banków arabskich w 2004 r. widoczny jest wzrost wartości w porównaniu do 2003 r., mianowicie zagregowane aktywa wzrosły o 6,7%, zagregowany kapitał I kategorii wzrósł o 6,5%, natomiast zagregowany zysk przed opodatkowaniem wzrósł aż o 16,4%.

Tabela 1. Największe banki arabskie

Bank	Kraj	Kapitał I kategorii	Aktywa
		w mln USD	
National Commercial Bank	Arabia Saudyjska	2 759	31 357
Samba	Arabia Saudyjska	2 340	21 105
Arab Bank	Jordania	2 259	24 544
Riyad Bank	Arabia Saudyjska	2 201	19 094
Arab Banking Corporation	Bahrain	2 162	30 068
Al Rajhi Banking & Investing Corp.	Arabia Saudyjska	1 936	17 271
National Bank of Kuwait	Kuwejt	1 666	18 456
Banque Saudi Fransi	Arabia Saudyjska	1 349	14 286
Gulf International Bank	Bahrain	1 336	17 302
Emirates Bank International	Zjednoczone Emiraty Arabskie	1 280	8 678

Źródło: [The Islamic... 2004].

Wśród 100 największych banków islamskich aż 17 ma swoje siedziby w Zjednoczonych Emiratach Arabskich, 14 w Egipcie, 11 w Libanie, 10 w Arabii Saudyjskiej, 8 w Bahrajnie, 7 w Tunezji i 7 w Kuwejcie.

Otwiera się także banki muzułmańskie poza tradycyjnym obszarem. Pierwszy w Europie bank muzułmański powstał w 2004 r. w Birmingham w Wielkiej Brytanii. Islamski Bank Wielkiej Brytanii ma kierować się zasadami Koranu, a więc odrzuca procent i nie będzie inwestować środków w branże negowane przez religię (przemysł alkoholowy, tytoniowy, częściowo spożywczy i pornografia). Zgodnie z szacunkami banku, jego oferta skierowana jest do prawie 2 mln wyznawców islamu żyjących w Wielkiej Brytanii, a także do muzułmanów żyjących w Europie [Pierwszy w Europie... 2004].

To gwałtowne zainteresowanie bankami islamskimi obserwuje się ze strony nie tylko ich potencjalnych klientów, ale także nieislamskich instytucji i organizacji,

takich jak Bank Rozrachunków Międzynarodowych w Bazylei i Międzynarodowy Fundusz Walutowy, a także wielu ośrodków badawczych i akademickich, szczególnie w USA i Wielkiej Brytanii. Źródła tych zainteresowań należy poszukiwać w tworzeniu nowej architektury finansów międzynarodowych, a w zasadzie finansów globalnych. Powtarzające się kryzysy globalnego systemu finansowego zmuszają do poszukiwania czynników ograniczających te kryzysy. Alternatywą jest więc system wykorzystujący w większym stopniu gotówkę niż dług, co może być źródłem złagodzenia kryzysów finansowych.

Atrakcyjność islamskich finansów jest jednak ograniczana przez samą ich strukturę i istotę. Skala działania banków islamskich jest jeszcze znacznie mniejsza niż banków klasycznych, co ma swoje źródło w założeniach religijnych i rzeczywistym rozumieniu istoty bankowości zarówno przez depozytariuszy, jak i inwestorów, a także w dość słabym przygotowaniu zawodowym pracowników bankowych [Chapra 2005, s. 8].

Jednak głównym problemem jest brak islamskiego rynku finansowego zdolnego do przyjmowania nadwyżek finansowych i zapewniającego dostęp do środków finansowych, ale na zasadach zgodnych z szariatem. To powoduje, że banki te korzystają z klasycznego rynku pieniężnego. Także bardzo ograniczona funkcja banku centralnego w systemie islamskim powoduje, że banki islamskie są zmuszone do utrzymywania większych rezerw niż banki konwencjonalne, a to wpływa na mniejsze zyski banku. Rola banków centralnych jest ograniczona do funkcji regulacyjnej i kontrolnej. Brak racjonalnej świadomości ekonomicznej wśród ekip rządzących i elit finansowych w większości państw islamskich jest czynnikiem hamującym zarówno rozwój gospodarczy, jak i powstawanie współczesnego arabskiego rynku finansowego, który jest częścią składową globalnych finansów. Przeświadczenie, że posiadanie ropy naftowej jest wystarczającym czynnikiem wzrostu gospodarczego, może być mylne i stać się przyczyną kryzysu, gdy zostanie poszerzona grupa państw posiadających ten surowiec lub gdy świat znajdzie alternatywne surowce.

Zmiana stanowiska części władz tych państw i władz monetarnych, które mają negatywny stosunek do istoty finansów islamskich, jest konieczna, gdyż raczej mało prawdopodobne jest rozluźnienie zasad Koranu i Sunny w państwach islamskich. Zasady islamu, będące podstawą funkcjonowania banków, powodują, iż bankowość i finanse islamskie są bardziej skomplikowane, niż tradycyjne, wykorzystujące mechanizm rynkowy.

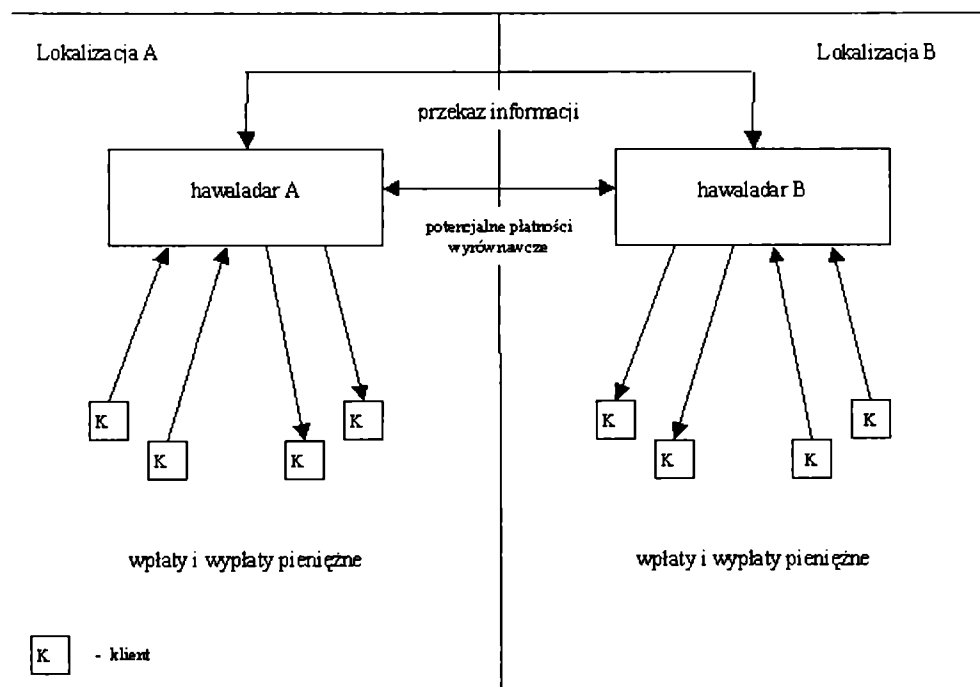
6. *Hawala* – alternatywny sposób przekazu pieniędzy

Świat finansów islamskich mający wiekowe tradycje to także *hawala*. Jest to alternatywny sposób przekazu pieniędzy stworzony ponad tysiąc lat temu przez Hindusów. Można go opisać jako przekazywanie pieniędzy z ręki do ręki na słowo honoru. *Hawala* rozwinęła się na ogromną skalę w latach sześćdziesiątych i sie-

demdziesiątych XX w., umożliwiając Arabom i Hindusom pracującym na Zachodzie przekazanie pieniędzy rodzinom w kraju [Dwa oblicza... 2005].

Proces przekazywania pieniędzy jest bardzo prosty i opiera się na słowie honoru. Chcąc przekazać pieniądze rodzinie w kraju, należy znaleźć pośrednika, tzw. hawaladara, którym może być sąsiad czy biznesmen mający kontakt z podobnym hawaladarem w kraju docelowym. Po wręczeniu określonej sumy pieniędzy *hawaladar* dzwoni do swojego kolegi po fachu w kraju docelowym, podając mu kwotę i adres, pod który należy dostarczyć pieniądze. Przy tym sposobie przekazywania pieniędzy nie ma żadnych dokumentów i wszystko odbywa się w ciągu jednego dnia. Szacuje się, że każdego roku w ten sposób adres zmieniają setki miliardów dolarów amerykańskich. Często ilość hawalowych pieniędzy przewyższa obroty tradycyjnych banków w poszczególnych państwach.

Zalety hawali to szybkość transakcji, taniość usługi i jej duża konkurencyjność. Hawaladarzy nie ponoszą żadnych kosztów, zyski czerpią z różnic kursów walut, które są zawsze wyższe od oferowanych przez bank komercyjny. *Hawala* nie wymaga zakładania i utrzymywania kont bankowych i gwarantuje brak śladów operacji finansowej. Istotę hawali można przedstawić graficznie (rys. 1).

Rys. 1. Sieć zależności w systemie finansowym *hawala*

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Schramm, Taube 2002, s. 9].

Lokalizacja A i lokalizacja B wykazują wielkie zróżnicowanie, mogą to być sąsiadujące ze sobą wioski, a także oddalone od siebie o tysiące kilometrów miejscowości. Jedynym ubezpieczeniem, oprócz słowa honoru, jest używanie kodu, którym może być kombinacja liczb, krótkie słowo lub wersety z Koranu znane nadawcy, odbiorcy i hawaladarowi. Hawaladarzy porozumiewają się między sobą poprzez fax, e-mail, telefon, podając sobie kwotę i kod.

Prosta struktura hawali nie wyklucza, że hawaladarzy mogą wykorzystywać na swoje potrzeby systemy bankowe i finansowe. Często są zakładane konta żyrowe, aby tworzyć określone *pool* z dokonanych wpłat lub dokonywać płatności clearingowych między uczestnikami. To wykorzystywanie konwencjonalnych systemów bankowych do prowadzenia hawali jest często nawet dla banków, w których to się odbywa, niezauważalne, gdyż angażowane są konta neutralnych osób prywatnych lub pojedynczych podmiotów gospodarczych. Tworzy się w strukturach banku kolejna struktura, którą można nazwać „bank w banku”, a jest ona niezauważalna dla dotkniętego nią banku.

System przekazu pieniędzy *hawala* wykorzystywany jest coraz częściej przez przestępców i grupy terrorystyczne, a szczególnie przez Al-Kaidę, która korzysta z tej metody od końca lat dziewięćdziesiątych. Zostały więc wycofane z banków depozyty i najczęściej jako złoto i diamenty poruszają się po świecie poprzez *hawalę*. Udowodnione przelewy dokonane tuż przed wrześniową tragedią w Nowym Jorku (11.09.2001) były ostatnim etapem przemieszczania się ich między hawaladarami w różnych krajach.

Zgodnie z szacunkami narodowych i supranarodowych organizacji rocznie przemieszcza się poprzez strukturę hawali ok. 200 mld dolarów amerykańskich, nie pozostawiając po sobie żadnych dokumentów i innych śladów. Zgodnie także z szacunkami koszty przygotowania zamachów w Nowym Jorku i Waszyngtonie wyniosły ok. 200 tys. USD. Obrazuje to, że finansowanie jakichkolwiek zamachów terrorystycznych nie stanowi żadnego problemu, jeśli odbywa się to poprzez *hawalę*, która gwarantuje omijanie jakichkolwiek kontroli [Schramm, Taube 2002, s. 12].

System *hawala* jest bardzo konkurencyjny, ekonomiczny, wyjątkowo stabilny, jest także niezależny od obowiązujących przepisów prawa. To wszystko sprawia, że jest on bezpieczny i zapewnia anonimowość uczestnikom, stwarzając warunki do nadzwyczajnej mobilności kapitałów. Hawali nie można ani zabronić, ani wyeliminować, gdyż korzystają z niej także miliony uczciwych ludzi, którzy korzystają z tej metody, pozostając w zgodzie z zasadami islamu. Podejmowane są jednak działania na rzecz monitorowania i ograniczania stopnia wykorzystania hawali nie tylko w państwach dotkniętych negatywnymi jej efektami, ale także w państwach arabskich. Na konferencji w Zjednoczonych Emiratach Arabskich, która odbyła się w 2002 r., a w której uczestniczyło 40 państw, oficjalnie wskazano na konieczność uregulowania hawali i ograniczenia jej skutków. Jest to bardzo istotny krok w kierunku ograniczania źródeł finansowania światowego terroryzmu, a jednocześnie zachowania tradycyjnej już, historycznej islamskiej formy przekazu pieniędzy.

7. Zakończenie

Współczesny islamski system finansowy ma wielowiekową tradycję i fundamentalne zasady mające swe źródła w Koranie i Sunnie. Naczelnym założeniem jest zakaz pobierania odsetek od kapitału, czyli *riba*. Niemożność prowadzenia działalności kredytowej w myśl założeń stosowanych w bankach tradycyjnych doprowadziła do powstania nowych metod finansowania przedsięwzięć na zasadzie udziałów, realizowanej poprzez udziały w zyskach, jak i stratach. Obok klasycznych form mających swoje korzenie we wczesnym islamie, czyli *mudaraba* i *mu-szaraka*, powstało dużo innych, nowych form, zapewniających dostęp do towarów i usług bez stosowania odsetek. Islamski rynek finansowy jest rynkiem o ogromnym potencjale. Szybko rozwijającą się bankowością islamską zaczynają się interesować banki globalne. Banki islamskie to ogromny potencjał, ale ze względu na dość ograniczony ich rozwój nie odgrywają takiej roli, jaką daje im ich kapitał. Rozszerzenie zadań banku centralnego ponad funkcje kontrolne stworzyłoby szansę zmniejszenia rezerw bankowych, powodując wzrost konkurencyjności banków islamskich. Brak nowoczesnego rynku kapitałowego sprawia, że banki te są zainteresowane tylko transakcjami bieżącymi. Jest to rynek bardzo mobilny, lecz o charakterze peryferyjnym.

Islamska alternatywna forma przekazu pieniędzy, jaką jest *hawala*, zapewnia tanie i szybkie przemieszczanie się gotówki na świecie, w którego wyniku nie ma śladu po transakcji, gdyż nie powstają żadne dokumenty towarzyszące tej transakcji. Metoda *hawala*, której podstawą jest słowo honoru, jest wykorzystywana do przemieszczania się środków finansujących działalność grup terrorystycznych. Nie tylko państwa spoza obszaru islamu, ale także same państwa islamskie widzą konieczność regulacji hawali, tak aby można było wykryć terrorystyczne przepływy finansowe, a jednocześnie nadal dać możliwość uczciwym klientom dokonywania transakcji związanych z przesyłaniem pieniędzy.

Literatura

- Chapra U., *Banki bez odsetek – czy to jest możliwe?*, „Ekonomista” 2001 nr 5.
Dwa oblicza hawali, „Gazeta Wyborcza” 2005 (z 29 grudnia).
Pierwszy w Europie bank muzułmański, „Gazeta Wyborcza” 2004 (z 10 sierpnia).
 Schramm M., Taube M., *Ordnungsprinzipien der supranationalen Transaktionssicherung im islamischen Hawala-Finanzsystem*, Universität Duisburg, 03.2002.
The Islamic Banks, „The Banker” 2004 nr 11/11.
 Udovitch A., *Bankers without Banks: Commerce, Banking and Society in the Islamic World of Middle Ages*, Princeton University Press, Princeton 1981.
 Umer M., *Towards a just Monetary System*, The Islamic Foundation, London 1985.

Włodarczyk A., *Finanse w zgodzie z Koranem*, „Rzeczpospolita” 2003 (z 7 stycznia).
Wohlers-Scharf T., *Arab and Islamic Banks*, OECD-Press, Paris 1983.
100 największych banków arabskich, „Prawo Bankowe” 2005 (luty).

THE PRINCIPLES OF FUNCTIONING OF THE ISLAMIC FINANCIAL SYSTEM

Summary

The complexity of islamic banking results from the combination of the mode of its functioning within the islamic code and the disapproval of modern banking. The employment of financial capital interest free and the return to traditional financing methods in the form of *mudaraba* and *musharaka* are confronted with difficulties whose causes are to be found in the absence of an islamic financial market and little involvement of monetary authorities of Islamic countries.